

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,— per jaar, voor
België f 6,—. Losse nummers f 0,25. Verschijnt wekelijks.

UIT HUMANISTISCH OOGPUNT

(Johannes Kinker ter herdenking)

U zult het op Nieuwjaarsdag wel méér hebben gehad over Kan dan over Kinker, en dat zij u vergeven. Maar juist daarom wil ik het vandaag meer hebben over Kinker dan over Kan, al kom ik hiermee vier dagen te laat. Want het was écht op Nieuwjaar dat Johannes Kinker geboren werd, twee eeuwen geleden, en die gebeurtenis bleek op den duur wel iets méér te zijn geweest dan een familiefeestje. Ons volk heeft niet zó veel mensen van europees formaat voortgebracht, dat het zich kan veroorloven er een stuk of wat van te vergeten. En wat voor ons volk geldt, geldt voor ons humanisme evenzeer: de rij van werkelijk belangrijke Nederlanders uit de voorbije eeuwen, die wij tot onze geestelijke voorgangers mogen rekenen, is niet zó onafzienbaar, dat eentje meer of minder er niet op aankomt. Integendeel, juist voorzover wij als humanisten deel hebben aan een lange en eerbiedwaardige traditie, is het zaak de hoogtepunten daarvan te erkennen en ze in ons moderne volksleven ook te doen erkennen. We hebben ditmaal een kans daartoe verzuimd. Behalve een bescheiden herdenking in de Universiteit van Amsterdam en een paar dagbladartikelen van meer en vooral minder deskundige hand, is er rondom de nagedachtenis van Johannes Kinker niets gebeurd. Me dunkt, het was beter geweest, voor hem en voor ons, als een groter hulde weer eens de aandacht had gevestigd op de onvervangbare historische betekenis van zijn figuur.

Geboren in 1764, gestorven in 1845, is Mr. Johannes Kinker in zijn ruim tachtigjarig leven getuige en deelgenoot geweest van een der meest bewogen perioden uit de west-europese geschiedenis. Vijfentwintig was hij toen in Frankrijk de grote revolutie uitbrak, veertig toen Napoleon almachtig heerste over half Europa, vijftig toen de franse keizer werd verslagen en verdreven, zesenzestig toen hijzelf als hoogleraar in de Nederlandse letterkunde te Luik stad en ambt ontvluchten moest vanwege de belgische opstand. Toen hij stierf, had hij zowat alle denkbare staatsvormen in ons land in toepassing gezien:

van één stadhouder, één raadpensionaris, drie koningen en één keizer was hij de onderdaan geweest; pruisische troepen, franse legers en russische kozakken hadden tijdens zijn leven ons grondgebied bezet, bevrijd, beschermd, of hoe dat toen en nu maar heten mag. Het was wel genoeg om in een gevoelig en wijsgerig man de zin voor het betrekkelijke van alle menselijke zekerheden te verscherpen, en hem op klassieke wijze het lot te doen zien als wisselvalligheid.

Maar hij had heel wat méér zien veranderen dan het staatsbestel alleen. Het hele levensbesef van de achttiende eeuw was overgegaan in dat van de negentiende, en in dit proces had hijzelf een belangrijk aandeel gehad. Zijn ongemene geest die nooit in het gewone kader paste, had stelling genomen in vrijwel alle controverse van zijn tijd: in literatuur, in wetenschap, in politiek, in godsdienst en wijsbegeerte. Even geestig van taal als kundig van inzicht, verzette hij zich tegen opvattingen en werkzaamheden die hij onjuist of schadelijk achtte, onwaar of onwaardig of beide tegelijk. Zijn naam is verbonden aan literair-kritische bladen als „De Post van den Helicon”, waarover men nogal eens meesprekt zonder zeldzaam geworden exemplaren ooit in handen te hebben gehad. Hij kante zich tegen de sentimentaliteit die onze letteren omstreeks 1785 bedreigde, het holle pathos in proza en op rijm, dat van over de oostergrenzen de uitingen van onze hollande volksaard vervalste. Hij moet velen destijds als nuchter zijn voorgekomen, maar wie hem beter heeft leren kennen, weet welke emoties hem tot deze kritiek

PERSONALIA

Prof. Dr. G. STUIVELING. Geboren in 1907. Volgde de H.B.S. te Groningen, staatsexamen. Studeerde daarna aan de universiteit van Groningen en deed doctoraal examen in 1934. Sinds 1935 leraar te Hilversum en sinds 1951 hoogleraar aan de universiteit van Amsterdam. Hoofdbestuurslid Humanistisch Verbond sinds de oprichting.

televisie

De tweede uitzending vindt plaats op vrijdag 10 januari van 22.25—22.50 uur.

De titel luidt:

„Humanisten, wat zijn dat?”

Het zijn flitsen van het Humanistisch Verbond en van bekende en minder bekende humanisten. Een uitzending in samenwerking met de VARA.

Wij hopen, dat ook deze uitzending de belangstelling van velen zal hebben.

hebben gedrongen. Het leek hem onmanlijk, onvolwassen, zo te zweigen in tranen, snikken, grafgedachten en maanaanbidding, hij wenste geen geringer gevoel maar een krachtiger zelfbeheersing, omdat hij een andere opvatting had van het leven en van de literatuur. Een zinrijker opvatting, die meer eiste van hemzelf en ook van de lezer. Ofschoon lange tijd persoonlijk bevriend met Willem Bilderdijk en ook in later jaren nog bereid diens grootheid als dichter openlijk te erkennen, verschijnt hij ons toch als diens principiële tegenspeler, haast op ieder gebied. Zij gaven elkaar in veelzijdigheid niets toe, zij waren beiden actief op de meest verscheiden gebieden van menselijk denken, niet aangetast door de specialisatie die tegenwoordig ieder bevreesd maakt maar een woord te zeggen op andermans vakgebied, ze spraken en schreven beiden met gezag als dichters, taalkundigen, historici, musicologen, wijsgeren en wat niet al. Maar in wezen heeft Kinker precies het tegengestelde beoogd en betoogd als Bilderdijk, en is zijn ontwikkelingsgang tegengesteld geweest aan die van zijn tijdgenoot. Bilderdijk dacht aristocratisch en monarchaal, Kinker democratisch en liberaal, Bilderdijk was behoudend orangist, Kinker vooruitstrevend patriot. En terwijl Bilderdijks calvinisme zich in de loop van de tijd door allerlei sombere levenservaringen verdiepte tot een bewogen geloof aan genade en verlossing, een wel eigenzinnige maar bepaald ook diepzinnige godsdienst die de traditionele kerkleer achter zich liet, zocht de vrijmetselaar Kinker zijn weg naar de grote buitenlandse wijsbegeerte van zijn eeuw, allereerst naar de hier toen nog volslagen onbekende, door haast niemand gelezen koningsberger filosoof Immanuel Kant, de kritische denker van wereldformaat die tot de allergrootsten behoort van alle landen en tijden. Het is typerend voor de kwaliteit van Kinker dat hij in staat was de kwaliteit van Kant te ontdekken, te herkennen, te bepleiten, en de eenzaamheid van deze moeilijke denkweg verkoos boven de gemakkelijker gemeenschappelijkheid van de gevestigde kerkelijke levensopvattingen. Kant was nog in leven toen Kinker in de jaren 1799—1801 na intensieve studie zijn „Proeve eener opheldering van de kritiek der zuivere rede” schreef, en daarmee Kants denkwijze niet enkel in Holland, maar dank zij een voortreffelijke vertaling ook in Frankrijk introduceerde. Dit kosmopolitisme is een boeiende trek in zijn persoon en werk.

In de rij van nederlandse wijsgeren met Spinoza uiteraard als onovertroffen top, heeft Kinker zijn eigen plaats na Hemsterhuis en voor Opzoomer, in de reeks van ondogmatische, anti-dogmatische denkers die doorgaat tot Heymans en Leo Polak.

Niet alleen was Kinkers positie die van een eenling, ze was gezien de tijdsomstandigheden ook vaak die van een opposant, want de grote stroming die men de Romantiek noemt, begunstigde het sentiment op alle gebied, ook waar het ging om inzicht in de grote levensvragen. Zonder de eigen rechten van het gevoel te miskennen, zelf veel te intelligent om niet te weten dat ook het intellect alleen geldigheid heeft op z'n eigen gebied van werkzaamheid, liet Kinker niet toe dat de rechten van de rede werden verkort. Zijn boek „Brieven van Sophie aan Mr. Rhijnvis Feith” is een verdiende afstraffing van een man, die misschien een groot dichter maar zeker een zwak denker was — dat komt wel méér voor — en die zich onberaden genoeg gewaagd had aan een christelijke bestrijding van Kants wijsbegeerte.

Gedurende de periode van het koninkrijk Holland onder Lodewijk Napoleon en gedurende de bittere jaren van inlijving bij Frankrijk daarna, is in Johannes Kinker het besef van het hollands-eigene sterk toegenomen. Uit enige tijdsgedichten als Het heilig woud, en Stille Bemoediging, waarin op vastberaden toon het probleem van volk en historie, van volk en taal wordt behandeld, blijkt wel hoe zeer de dichter zich verbonden wist met zijn afkomst en zijn geboortegrond. Het nationaliteitsgevoel is bij hem op het taalgevoel gebaseerd, een opvatting die men als bijzonder modern moet beschouwen, aangezien eerst het midden van de negentiende eeuw in heel Europa de nationalistische taalbewegingen in actie zou zien. Kinker bleef deze opvatting trouw toen hij door Willem I naar de frans-talige en uiteraard latijn-talige universiteit van Luik werd gestuurd. Wat dank zij de tegenwoordige hoogleraar aldaar, Prof. Dr. M. Rutten,

EENHEID

Ben ik de berg — hij steigert naar zijn top
En aan zijn voeten hamert het geklop;
De hemel giet een eeuwigheid om hem;
De wind begaat hem met een harde stem, —
Ben ik nu berg en hemel, zee en woud,
Daar hun gelaat zich in mijn beeld bevindt?

Ben ik het gras, dat opkijkt aan de vliet,
Ben ik het kleine, armelijke riet,
Ben ik de vonkel in de regenval,
Ben ik de stilte bij het wijde dal,
Ben ik de sprakeloze die ontving
De spraak van 't eeuwig sprakeloze ding?

Zij zijn uit mij, ik ben uit hen bereid,
En tussen ons is er geen onderscheid!
Ik ben ze alle, ieder tegelijk:
Een wijde hemel en een aarde rijk;
Ze zijn mijn klank, mijn licht, mijn kleur,
mijn lijn
En boordevol moet ik hun zeggen zijn.

A. van Collem (1858—1933)

De enige manier om een vriend te krijgen is er een te zijn.

RALPH WALDO EMERSON

juist in de laatste jaren bekend is geworden over Kinkers werkzaamheid te Luik, geeft ons het beeld van een heel bijzondere man, een groot geleerde maar ook een origineel docent, die de besten van zijn kleine kring van leerlingen aan zich bond door zijn even innige als krachtige humaniteit.

Maar niet enkel als denker, ook als dichter, vooral in zijn beschouwing van het wezen der poëzie, is Kinker de grote tegenspeler van Bilderdijk geweest. Het „uitboezemen” van retorische alexandrijnen in een staat van opwinding die voor inspiratie moest doorgaan, heeft hij Bilderdijk geleid tot honderden versregels die arm zijn aan echt gevoel, leeg van betekenis, banaal of gezwollen van stijl, en vaak onpersoonlijk. Bilderdijk heeft daarom bij alle onmiskenbare grootheid iets onechts, een vleug van oneerlijkheid in de emoties en in de woordkeus beide: er staat vaak veel minder dan er gesuggereerd wordt te staan; bij nauwkeurige kritische toetsing houdt veel werk van Bilderdijk geen keur. Voor Johannes Kinker was de poëzie als kunst niet minder verheven, maar wezenlijk iets geheel anders: de uitingsvorm van het allerbeste in de welbewuste mens: „eene gekristalliseerde Filosofie” zoals hij zegt in de Voorrede van het eerste deel verzamelde Gedichten. Hoe zeer Kinker in deze visie juist géén rationalist was, maar iemand die de eenheid van het menselijke erkende op een wijze die wij karakteristiek achten voor de humanist, blijkt het best uit een korte aanhaling uit de Voorrede van de tweede bundel, in 1820 gedrukt:

„Eene gedachte, hoe zuiver verstandelijk ook gevat en voorgesteld, is, streng genomen, niet enkel *denken*, niet louter voorstelling, van alle gemoedsaandoening afgescheiden zij is, in welk eene geringe mate dan ook, tevens iets hartstogtelijks: er is eenig zedelijk of zinnelijk belang aan verknocht, en alle belang is *pathetisch*. Zoo is ook elke hartstogt niet louter hartstogt, zonder verstandelijke voorstelling; maar dit verstandelijke is meer

zweemend, laat zich onder geene bepaalde begrippen brengen en, wanneer men dit al eenigszins konde, zou het dit zweemende waas, dat haar bestaan uitmaakt, verliezen, en dus niet meer hetzelfde zijn. Indien dit, in het algemeen, van al het hartstogtelijke waar is, namelijk, dat het geen wij voor louter lijdelijke aandoening houden, toch altijd iets verstandelijks uitspreekt, is dit nog meer waar van dat verhevener aandoenelijke, 't welk wij geestdrift noemen. Geestdrift, *enthusiasmus*, verrukking, geestvervoering, of hoe men deze bijzondere opgetogenheid van het denkvermogen ook noemen moge, is, wanneer men dit zoo uitdrukken mag, meer hartstogt van het hoofd, dan van het hart. Zij is het ontvlamde denken zelve.”

Gekristalliseerde filosofie is geen allemanspijs: Kinker heeft de hoogheid van zijn dichterlijke opvatting dan ook moeten betalen met vrijwel volslagen onbekendheid als dichter. Ten onrechte, ook dat. Want wie niet eenkennig en dogmatisch maar één soort poëzie voor echt houdt, vindt bij Kinker een bewonderenswaardig uitdrukkingsvermogen, helder, verantwoord, kundig, beknopt, bij een even bewonderenswaardige levensbeschouwing, waarvoor ik geen beter term weet dan religieus humanisme. En dáárom heb ik gemeend hem vandaag te moeten herdenken, twee eeuwen na zijn geboortedag.

G. STUIVELING

legende

In een oude Hindoe-legende wordt verteld van een man die door de koning ter dood was veroordeeld. Maar de man smeekte om zijn vrijheid — in ruil daarvoor zou hij binnen een jaar het paard van de koning leren vliegen. De koning verleende hem daarop voor een jaar uitstel, kon dan zijn paard nog niet vliegen dan zou hij alsnog ter dood worden gebracht.

Toen de man gevraagd werd waarom hij deze belofte had gedaan, antwoordde hij: 'Binnen een jaar kan de koning sterven, kan ik sterven of kan het paard sterven. Trouwens in een jaar kan het paard misschien leren vliegen.'

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, Gaarne 24 ct aan postzegels insluiten. (adv.)

natuurlijk bewaart u de radiolezingen

Om U het bewaren mogelijk te maken en het herlezen van de radiolezingen tot een genoegen te maken, is er een handig verzamelbandje te verkrijgen.

Aan dit linnen bandje, dat voorzien is van een gouden opdruk, zult U veel plezier beleven.

De prijs, die laag gesteld is, bedraagt f 1,95. Gireer het bedrag op postrekening 58 t.n.v. Humanistische Luisterkring het Woord van de Week te Utrecht.

NAAR WEDERZIJDIG BEGRIP?

In Nederland krijgen we omstreeks vijf december vele goede gaven. In de hele wereld worden tegen het eind van het jaar vele goede wensen over ons uitgestrooid. Het is een oude gewoonte en we kunnen er niet buiten. Maar je zou zeggen: waar halen we het optimisme vandaan!

Als kind kon je in Sinterklaas geloven, of in het kerstmannetje. Dan zag de wereld er vriendelijk en vredig uit. Maar wat moet je als groot mens? Er blijken zoveel sinterklazen en kerstmannetjes te bestaan. En elk zegt en belooft iets anders. Maar allen zeggen: kom, volg mij maar, dan wordt het goed. Het wordt oprecht gemeend. Ook door ons, als wij een keus doen.

Maar geloven we nog echt, dat het in de wereld alleen op die ene manier wel goed komt? Nu juist die manier, waarvoor wij hebben gekozen? We weten toch hoe verschillend de mensen zijn van geloof en overtuiging. Er zijn op aarde honderden miljoenen christenen, honderden miljoenen moslims; hetzelfde kan worden gezegd van boedhisten, hindoes en anderen. Er zijn miljoenen leden van democratische partijen, miljoenen sowjetcommunisten, en ook miljoenen Chinacommunisten. Het gaat buiten de menselijke geestelijke verscheidenheid om, te denken dat er ooit één geloof, één overtuiging in de hele wereld zal zijn. En dat dit de weg is om tot een samenleving te komen, waarin vrede en vrijheid zullen heersen. Kan het op een andere manier? Misschien. Soms krijg je de indruk, dat in allerlei kringen over de hele aarde een begin wordt gemaakt, moeizaam, met te zoeken naar de mogelijkheid om samen te leven op een menswaardig peil, terwijl ieder zijn geestelijke en maatschappelijke keuze in vrijheid doet. Juist in het afgelopen jaar is daarvan iets gebleken. De verhouding tussen oost-Europa en het Westen is minder gespannen. Meer dan in voorafgaande jaren het geval was hebben oost en west indrukken van elkaar kunnen opdoen. Er is een ruimer contact ontstaan, omdat beide behoefte eraan hebben materieel en politiek. En tijdens het concilie in Rome is telkens ook iets gebleken van een geest, die zoekt naar een vruchtbare verstandhouding. Het is alsof steeds meer geestelijke en politieke leiders in de wereld het gevoel hebben gekregen, dat we het ons niet langer kunnen veroorloven voort te gaan in de oude vormen, de oude gedachten en de oude houdingen. Voor onszelf niet en

voor de anderen niet. Er komen steeds meer mensen voor wie al die nu al zo lang bekende precies afgebakende posities van kerk of partij of beweging geen innerlijke betekenis meer hebben. Ze willen wat anders. Wat? Zich zelf zijn zonder min of meer krampachtige zelfhandhaving in een verdeelde wereld. En ze zien in, dat zoiets slechts mogelijk wordt, als ook de anderen in vrijheid zich zelf kunnen zijn.

Zulke gedachten houden verband met het besef, dat er veel is vastgelopen. Hoeveel scheppende kracht en moedige durf worden daardoor lam gelegd. Terwijl de problemen, die opgelost moeten worden, juist om zoveel durf en nieuwe aanpak vragen. Op de aarde krijgen van elke honderd mensen slechts drie-en-dertig voldoende te eten. Rondom de aarde is de dampkring radio-actief besmet. Onder de aarde gaan de atoomproeven door. Er moet nog gestreden worden voor de allereerste levensrechten: het recht om te eten, het recht om zuivere lucht in te ademen. Om dat te bereiken, blijkt meer kracht nodig, dan we tot nu toe konden opbrengen. Hoe moet die kracht vrijkomen? Niet door te blijven zitten in de geestelijke en politieke verstijving, die onze tijd zozeer kenmerkt.

Enkele tekenen van bevrijding uit die verstarring hebben we dit jaar kunnen waarnemen. Ze zijn afkomstig van mensen en groepen, die op een scheppende manier nieuw durven denken over de positie van de mens en de mensheid in deze tijd. Het zijn nog maar enkele, zwakke tekens. Morgen is er misschien niets meer van over. Niemand weet wat de toekomst zal brengen. Maar het wordt langzamerhand toch wel duidelijk, dat er niet veel toekomst voor de mensheid weggelegd zal zijn, als men de mogelijkheid om tot een betere samenleving te komen blijft zien in een wereldtriomf van de eigen onveranderlijke geestelijke en politieke vormen en methoden. J. C. BRANDT CORSTIUS

PERSONALIA

Prof. dr. J. C. BRANDT CORSTIUS. Geboren in 1908. Studeerde te Utrecht Nederlandse taal en letterkunde. Was leraar Nederlands te Amsterdam, Eindhoven en Utrecht. Thans hoogleraar in de vergelijkende literatuurwetenschap te Utrecht.

Was verscheidene jaren lid van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond en redacteur van Mens en Wereld.

een lezing voor de wereldomroep van zondag 29 december 1963

lezingen voor de radio

vr. 10 jan. VARA	22.25—22.50 uur:	Televisie uitzending: „Flitsen van het Humanistisch Verbond”.
zo. 12 jan. VARA	9.45 uur:	J. L. Broeckx: „De esthetische mens”.
zo. 19 jan. VARA	9.45 uur:	L. van der Wal: „Zieltjes winnen voor het humanisme”.
zo. 26 jan. VARA	9.45 uur:	M. G. Rood: „Waarom zouden wij ons druk maken”.